

HARRAN ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
HARRAN UNIVERSITY FACULTY OF THEOLOGY

ULUSLARARASI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAWLANA JALAL AL-DIN RUMI
AND MAWLAWISM

Mevlâna Celaleddin Rumi'nin 800. doğum yıldönümü anısına

BİLDİRİLER
II

26–28 EKİM 2007

ŞANLIURFA

ULUSLARARASI MEVLANA VE MEVLEVİLİK SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ-II**ISBN**

978-605-89998-2-4

Düzenleyen Kuruluşlar

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Şanlıurfa Mevlevihanesi Yaşatma ve Kültür Derneği

Editörler

Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI
Prof. Dr. Ali BAKKAL

Düzenleme Kurulu

Başkan: Prof. Dr. Abdurrahman ELMALI

Sekreteryası: Dr. Hüseyin KURT

Prof. Dr. Ali BAKKAL, Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ, Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN, Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ, Yrd. Doç. Dr. Cüneyt GÖKÇE, Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN, Yrd. Doç. Dr. İ. Hakkı İNAL, Yrd. Doç. Dr. Yasin KAHYAOĞLU, Yrd. Doç. Dr. Ahmet ASLAN, Dr. Celil ABUZER, Dr. Halil ÖZCAN, Dr. Kadir PAKSOY, Dr. Veysel KASAR, Dr. Vehbi ŞAHİNALP, Okt. Kadir ALPEREN, Okt. Abdülkadir AYDIN, Okt. Mehmet OYMAK

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim DÜZEN
Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU
Prof. Dr. Osman TÜRER
Prof. Dr. Mustafa KARA
Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK
Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE
Prof. Dr. İsmail YAKIT
Prof. Dr. Ali BAKKAL
Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ
Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN

Dizgi-Tasarım

Arş. Gör. Dr. Hüseyin KURT
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Grafik Tasarım

Öğr. Gör. Haldun ÖZBUDUN
Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Adres

Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Osmanbey Kampüsü/ Şanlıurfa

MEVLANA'NIN EĞİTİMCİ KİŞİLİĞİ

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR*

Mevlana İslam aleminin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biridir. Çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. O bir bilgin, mütefekkir, şair, mutasavvıf ve gönül ehlidir. Mevlana aynı zamanda bir eğitimcidir. Eğitimle ilgili orijinal düşüncelere sahiptir.

Biz tebliğimizde önce Mevlana'nın hayatı hakkında bilgi vereceğiz. Daha sonra eğitim öğretimi ilgili görüşleri çerçevesinde onun eğitimci kişiliği üzerinde duracağız.

A- HAYATI

Mevlana 30 Eylül 1207'de Belh'te doğmuştur.¹ Asıl adı Muhammed'dir. Celâleddin onun lakabıdır. Bütün tarihçiler onu bu ad ve lakapla tanırlar.² Rumi lakabı da, Mevlana'nın geçmişte Diyar-ı Rum adıyla anılan Anadolu'ya yerleşmesi ve hayatının büyük kısmını Anadolu'nun mümtaz şehri Konya'da geçirmesi sebebiyle kullanılmaktadır.³ 17 Aralık 1273'de Konya'da ölmüştür.⁴

Mevlana çok asil ve kültürlü bir aileye mensuptur. İlk tahsilini büyük alim ve mutasavvıf olan babası Bahaeddin Veled'den almıştır.⁵ Belh'de babasından öğrenim gören Mevlana, Konya'da onun ölümünden sonra, babasının halifesi olan Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmizi'nin öğrencisi olmuştur.⁶ Seyyid Burhaneddin'in teşvikiyle Halep'e gitmiş, hadis, fıkıh, tefsir, edebiyat ve felsefe tahsili görmüştür. Halep'teki tahsilinden sonra, Şam'a gelmiş, orada 4 yıllık bir öğrenim görmüştür.⁷ Olgunluk yaşında Şems-i Tebrizi ile bir araya gelmiş, ondan feyz almıştır.⁸

Mevlana'nın düşünce yapısının şekillenmesinde Seyyid Burhaneddin ile Şems-i Tebrizi'nin büyük etkisi olmuştur.⁹ Şeri ilimleri Seyyid Burhaneddin'den, tasavvuf felsefesini ve bu felsefeye uygun hayat tarzını Şems-i Tebrizi'den öğrenmiştir.¹⁰ Şem-i Tebrizi için duyduğu tasavvufi aşk, Mevlana'yı şair etmiş

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bediuzzaman Füzûzanfer, *Mevlana Celaleddin*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, MEB. Yayınları, İstanbul, 1997, s. 68, Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, C. 1, Ankara, 1973, s. 154, Feridun bin Ahmed-i Sipehsalar, *Mevlana ve Etrafındakiler*, Çev., Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977, s. 33, Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana Celaleddin*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1951, s. 42, Mehmet Önder, *Mevlana, (Hayatı-Eserleri)*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1970, s. 43, Feyzi Alıcı, *Mevlana Celaleddin, (Hayatı-Eserleri)*, Doğu Ofset, Konya, 1986, s. 28, R. A. Nicholson, *Mevlana Celaleddin Rumi*, Çev. Ayten Lermioğlu, İstanbul, 1970, s. 15, Arif Etik, *Şems-i Tebrizi ve Mevlana*, Sebat Ofset, Konya, 1982, s. 9.

² Füzûzanfer, a.g.e., s. 63.

³ Füzûzanfer, a.g.e., s. 68-69, Emine Yeniterzi, *Mevlana Celaleddin Rumi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005, s. 1-2.

⁴ Eflaki, a.g.e., C. 2, s. 19, Sipehsalar, a.g.e., s. 113-114, Füzûzanfer, a.g.e., s. 285, Gölpınarlı, a.g.e., s. 121, Alıcı, a.g.e., s. 106.

⁵ Eflaki, a.g.e., C. 1, s. 140, İsmet Zeki Eyuboğlu, *Bütün Yönleriyle Mevlana Celaleddin*, İstanbul, 2003, s. 51.

⁶ Eflaki, a.g.e., C. 1, s. 144, Sipehsalar, a.g.e., s. 34, Eyuboğlu, a.g.e., s. 51.

⁷ Eflaki, a.g.e., C. 1, s. 160, Sipehsalar, a.g.e., s. 35, 40, Füzûzanfer, a.g.e., s. 148, Etik, a.g.e., s. 15-16.

⁸ Eflaki, a.g.e., C. 1, s. 164-165, 167, C. 2, 79-81, Sipehsalar, a.g.e., s. 126, Etik, a.g.e., s. 19 vd., Eyuboğlu, a.g.e., s. 51-52, Füzûzanfer, a.g.e., s. 162-170.

⁹ Bkz., Gölpınarlı, a.g.e., s. 44, 47-92.

¹⁰ Meydan Larousse, C. 2, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 838.

ve böylece kendisi İslam aleminin en büyük şairlerinden bir olmuştur.¹

B- EĞİTİMLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Mevlana, Seyyid Burhaneddin'in ölümünden sonra, hem maddi hem de manevi sahada tam kemale ermiş, uyarıcılık ve öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 1241-1245 yılları arasında babasının ve hocalarının metotlarını takip ederek fıkıh ve din bilimleri üzerine dersler vermiş, halka vaaz ve nasihatte bulunmuştur. Din ilimleri tahsil eden öğrencilerinin sayısı günde 400'ü bulmuştur.²

Mevlana öğretim faaliyetinin yanı sıra manevi eğiticilik görevini de sürdürmüş, zikir meclisleri kurmuş, insanları Allah'ın dinine davet etmiştir. Etrafında pek çok mürit toplanmıştır.³ Mevlana'nın eğiticiliği üç şekilde gerçekleşmiştir. Medreselerde bir müderris olarak öğrencilere ders vermek (örgün din eğitimi), zikir halkaları kurarak müritlerini manevi açıdan geliştirmek (mürşitlik) ve cami kürsüsünden halka vaaz etmek (yaygın din eğitimi).

Mevlana'nın eğitimle ilgili görüşlerini şu başlıklar altında ele alabiliriz:

a- Eğitime Duyulan İhtiyaç

Mevlana, eğitimin temelini ihtiyaç kavramını koymuştur. Ona göre eğitimi zorunlu kılan, insanın ham kabiliyetlerle dünyaya gelmiş olması ve bu kabiliyetlerin gelişebilmesi için bir eğiticiye ihtiyaç duymasıdır.⁴

Mevlana bitkinin yağmura olan ihtiyacını, insanın eğitime olan ihtiyacına benzetmiştir.

"Ekinlere benziyoruz cancağızım; şu meydanda bitmişiz, dudaklarımız kıpıkkuru, canla gönülle yağmur bulutunu arayıp beklemekteyiz".⁵

Dudakların kurumması, insanın hamlığını ve eksikliğini ifade etmektedir. Bu da onu arayışa ve beklentiye sevk etmektedir. Hamlığın doğurduğu bu arayış ve ihtiyaç, hep insanı sulayacak ve doyuracaktır. Hamlığını ve noksanlığını giderecek olan ise eğitimidir.⁶

Mevlana'nın eğiticiye ihtiyaç ifade eden sözlerini şöyle sıralayabiliriz:

"Şu aldatıcılar pazarında zahit görünenler çoktur; sağlam bir aklın var ama aldatırlar gene de seni. Meğer ki efendiler efendisi Şemseddin, her solukta yardım ede sana, canını uyarı".⁷

"Alemin dayanıcı, güvenci olsan gene de yüzümüze muhtaçsın; apaydın kesilsen, gene bir güneşe ihtiyacın var".⁸

"Canım la'ldir diyorsun deme; bu çeşit la'l olmaz; güneş ışığından ayırma onu; mermer kayı o".⁹

Görüldüğü gibi Mevlana, eğiticiyi güneşle özdeşleştirmektedir. Nasıl ki güneş karanlık dünyayı aydınlatıyorsa, eğitici de karanlık gönüllere ışık saçacaktır. İnsan ne kadar kabiliyete sahip olsa ve bir takım üstün özellikleri taşısa da her zaman bir eğiticinin eksikliğini hissedecektir.

b- Eğitimin Gücü

Mevlana'nın eğitimle ilgili ele aldığı önemli konulardan biri de eğitimin gücü meselesidir. Bu konudaki görüşünü eğitim tanımında açıkça ortaya çıkmaktadır.

"Eğitim, her eksiği تماما doğru çekip götürün faaliyetidir. Her bütkeye hayat veren akar su gibi, eğitim de insana

¹ H. Ritter, "Celaleddin Rumi", *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, MEB., Eskişehir, 1997, s. 55, Sadettin Kocatürk, *Mevlana'da Varlık, İnsan, Aşk ve Ölüm Teması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 25.

² Etik, a.g.e., s. 18-19.

³ Füzüzanfer, a.g.e., s. 248.

⁴ Bayraktar Bayraklı, "Mevlana'nın Eğitim Anlayışı", *4. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler)*, 12-13 Aralık 1989, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1991, s. 126.

⁵ Mevlana Celaleddin, *Divan-ı Kebir*, Çev. Abdülhak Gölpinarlı, İstanbul, 1974, C. 2, b. 46.

⁶ Mustafa Usta, *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın Eğitim Görüşü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 27.

⁷ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 5, b. 6591-2.

⁸ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 3678.

⁹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 6, b. 87.

manevi yaşayış veren bir eylemdir. Eğitim, eğitimden yoksun olanlara can kaynağından arklar açma sanatıdır. Gönü, canı, aşkla, sevgiliye kavuşması için harekete geçiren güç eğitimidir. Zira gönül devreye, gam da ateşe benzer. O aşkın ateşinde yanmak, eğitimden geçmektir. Eğitim öze yönelme, özü görme, kuru olan özleri yağlayıp yumuşatma sanatıdır. Eğitim bir bakıma değişimdir, olgunlaşmaktır. Olgunlaşmak için pişmektir. Eğitim korumaktır, takip etmektir, yüceltmektir. Eğitim bir bahardır; solan gülleri yeşertir, canlandırır.”¹

Böylece Mevlana, eğitimin tanımında merkeze insanı almış, her şeyi ona adanmış, tabiattan örnekler getirerek onun bir sanat olduğuna dikkat çekmiştir. Onu bir gelişme, değişme, olgunlaşma ve zenginleşme sanatı olarak görmüştür. İnsana şekil vermek için iç alemine nüfuz etme sanatı olarak takdim etmiştir. Eğitim faaliyetini bir can verme, tazelenme, biçime sokma olarak tanımlamıştır.²

Mevlana eğitimin gücüne inanmaktadır. Eğitimin gücüne değinirken, eğitimi sonsuz bir güç olarak kabul etmemektedir. Eğitimde kadere yer vermektedir. Kaderle eğitimi birbirine zıt değil, aksine birbirini tamamlayan iki faaliyet olarak görmektedir. Bu konuda şunları söylemektedir:

“Şütiirün adı Türkçe nedir? Söyle deve de. Yavrusunun adı, hani onun ardınca koşup duran yavrusunun adı ne olabilir. O da deve yavrusu, köşek. Biz de kaza ve kaderin oğullarıyız, berkesin anası kaza ve kadedir; çocuklar gibi kaza ve kaderin peşinde koşup dururuz. Ondan süt emmedeyiz, onun peşinden uçmadayız; ister doğuya koşsun, ister batıya, ister de göğe aışın, hep peşindeyiz onun. Yolculuk davulu vurulmuştur, Tanrı'nın görüp gözetmesine, koruyup kollamasına sığınarak yola ayak basalım.”³

Görüldüğü gibi Mevlana, eğitimin insanı, ona biçilen kaderin elinde geliştirilebileceğini savunmaktadır. Kader var eder, eğitim geliştirir. Kader eğitimin hedefini ve gayesini belirler. Eğitim insanı ona götürmeye çalışır.⁴

Mevlana eğitimin gücüne değinirken sınırlarına dikkat çekmektedir. Ona göre eğitim var olanı geliştirir, olmayanı var edemez. Aşağıda ona ait olan ifade bu hususu çok güzel açıklamaktadır:

“İsa, bakırını altın eder, altının varsa mücevber yapar, mücevberin varsa onu daba da güzelleştirir, aydan da, güneşten de daba güzel bir hale sokar.”⁵

Mevlana'ya ait ifadeden eğitimin gücünün sınırları çizildiğini görmekteyiz. Buna göre eğitimci bakırı mücevher yapamaz. Bir üst seviye ne ise oraya çıkartabilir. Yani, eğitimci zeka seviyesi düşük birini dahi yapamaz. Üstün zekalı olanı geliştirip en son noktasına ulaştırabilir.⁶

Mevlana eğitimin gücünden tam yararlanmak için, öğrencinin tam bir teslimiyetle eğiticiye bağlanmasını istemektedir:

“Hizmet harmanında, yüce köy ağasına bir saman çöpü kesilseydin bir kebribar yapardı seni.”⁷

Hizmet harmanı eğitim faaliyetidir. Köy ağası da eğitimcidir. Gelişebilmek için öğrenci benliğinden sıyrılmalıdır. Gururunu terk etmelidir. Kendinde bir varlık gören öğrenci, eğitimden istifade edemez.⁸

Mevlana eğitimci ile öğrenci arasındaki ilişkiyi ve eğitimin gücünü, marangozun tahta ile olan ilişkisiyle açıklamaktadır.

“Dülgerin onunla bazı işleri vardır. Öğrenci ne keserden kaçmalı ve ne de çividen. Tahta gibi benliğinden vazgeçmelidir. Keserin düşüncesine aykırı davranmamalıdır. Marangozdan kaçtığı zaman, ateşte odun olmaktan başka bir şeye yaramayacağını bilmelidir.”⁹

Bu görüşüyle Mevlana modern eğitimde yer alan, “çocuğun benliğini öne çıkarma” düşüncesine ters

¹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 197, b. 1127-30, C. 5, b. 4710; C. 6, b. 1307, C. 7, b. 1054, b. 1204.

² Usta, a.g.e., s. 30.

³ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 2246-9.

⁴ Usta, a.g.e., s. 30.

⁵ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1810.

⁶ Usta, a.g.e., s. 31.

⁷ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 6, b. 111.

⁸ Usta, a.g.e., s. 32.

⁹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 5, b. 6195-6.

düşmemektedir. İlk bakışta öyle görünse bile, Mevlana modern görüşten biraz daha ileri giderek, çocuğun gerçek benliğini yakalayıp, öne çıkmasını istemektedir. Bu benlik eğitim sayesinde kendini bulacak, eğitimin hür havasında, çocuğun bağımsızlık dünyasında kendini öne sürecektir.¹

Mevlana eğitimin gücüne inanmakla birlikte kalıtımın önemini göz önünde bulundurmaktadır. “Musa gibi kimsenin sütünü emmedik”² ifadesiyle kalıtımın insanın huy ve karakterinin şekillenmesindeki önemine dikkat çekmektedir.

c- Eğitiminin Vasıfları

Mevlana eğitimi için “şeyh”, “pir”, “mürşid”, gönül sahibi”, “arif” ve “kamil insan” kavramlarını kullanmıştır. Kullanılan kavramlar farklı ve çeşitli olsa da asıl maksat, (bu günün öğretmen kavramıyla ifade edilen) eğitim ve öğretim faaliyetiyle uğraşan, formasyonunu tamamlamış, gerçek benliğini kazanmış bilge kişidir.³

Mevlana nefsi öldürüp gerçek benliği kazanmak için bir eğitime ihtiyaç olduğu görüşündedir.⁴ Ona göre nasıl ki tarla ancak erbabı tarafından işlenerek ürün veriyorsa, insan varlığının gücü olan aklın da öğrenbilme ve belli becerileri kazanabilmesi için ehil bir eğitime ihtiyaç vardır.⁵

İnsanı, görünüşte küçük ama hakikatte en büyük varlık olarak tanımlayan Mevlana, “İnsan-ı Kamil” diye seslendiği eğitimini tamamlamış olgun insanı, içinde alemler barındıran yüzlerce katlı dibi ve kıyası olmayan bir tevhit denizi şeklinde ifade etmiştir.⁶

Mevlana’ya göre eğitimci doğaya can veren bahar yağmuru gibidir⁷, yaraya şifa veren merhemdir.⁸

Mevlana eğitimcide bulunması gerekli vasıfları şu şekilde sıralamaktadır.

- 1- Eğitimci ilahi aşka sahip olmalıdır.⁹
- 2- Eğitimci gönül ehli olmalıdır.¹⁰
- 3- Eğitimci olgunlaştırıcı olmalıdır.¹¹
- 4- Eğitimci yumuşak kalpli olmalıdır.¹²
- 5- Eğitimci aydınlatıcı olmalıdır.¹³
- 6- Eğitimci meslek sevgisine sahip olmalıdır.¹⁴
- 7- Eğitimci mesleki bilgiye sahip olmalıdır.¹⁵
- 8- Eğitimci rehber olmalıdır.¹⁶
- 9- Eğitimci yüceltici olmalıdır.¹

¹ Usta, a.g.e., s. 34-35.

² Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 5, b. 4172.

³ Ahmet Bayram, *Mesnevi’de Mevlana’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayışı Bir Karşılaştırma Denemesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2001, s. 31.

⁴ Mevlana, *Mesnevi*, Çev. Velid İzbudak, MEB. Yayınları, İstanbul, 1991, C. 2, b. 2525.

⁵ Tahirü’l Mevlevi, *Şerh-i Mesnevi*, Şamil Yayınevi, İstanbul, C. 12, b. 13736.

⁶ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 521.

⁷ Mevlana, *Mesnevi*, C. 1, b. 2043.

⁸ Mevlana, *Mesnevi*, C. 1, b. 3225.

⁹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 274-77, C. 5, b. 2731, b. 4945, C. 6, b. 742, b. 1955.

¹⁰ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 167-172, C. 5, b. 6318, C.6, b. 273-74; *Mesnevi*, C. 4, b. 3311-12

¹¹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 122-29, C. 3, b. 3512-13.

¹² Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 62-70, C. 4, b. 3532-43.

¹³ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1351-54, C. 2, b. 639-43, C. 5, b. 4839-49.

¹⁴ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 102, C. 3, b. 317-23, C. 5, b. 3154-60.

¹⁵ Mevlana, *Mesnevi*, C. 1, b. 334, C. 2, b. 3169, Tahirü’l Mevlevi, a.g.e., C. 10, b. 9588.

¹⁶ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 189-99, b. 655, C. 5, b. 4300-3, *Mesnevi*, C. 3, b. 588,

10- Eğitimci sabırlı olmalıdır.²

11- Eğitimci affedicidir.³

Görüldüğü gibi Mevlana eğitimcinin birçok üstün özelliğe sahip olmasını istemektedir. Günümüz eğitim anlayışında da bu tür özellikler eğitimcilerde bulunması arzu edilen nitelikler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum Mevlana'nın eğitime dair görüşlerinin evrensel bir değer taşıdığıının en bariz göstergesidir.

d- Eğitim Yöntemi

Mevlana'nın eğitimle ilgili görüşlerinin satır aralarında eğitimde kullanılmasını gerekli gördüğü yöntemleri görmektedir. Bu yöntemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Seviyeye Göre Hitap Etme

Mevlana eğitim faaliyetlerinde muhatap olunan kitlenin anlayış ve kavrayış düzeyinin dikkate alınmasını istemektedir:

“Söz dinleyene söylenir. Zira terzi elbiseyi adamın boyuna göre biçer”⁴. “Hiiner bilmez bir cahile bir şey öğretmek istiyorsan, kendi dilini terk edip onun diliyle konuşman gerekir. Ancak bu suretle senden bilgi ve fen öğrenebilir.”⁵

“Mademki işim gücüm çocuklardır, o halde çocukların dili ile konuşmam”⁶ gerekir diyen Mevlana, eğitimcinin sorumlu olduğu çocukların, zihinsel, bedensel ve yaş olarak bulunduğu olgunluk seviyesini bilip, kendisinin de bu seviyeye uygun bir tutum ve davranış göstermesi gerektiğini belirtmektedir.⁷

Mevlana eserlerinde konuların anlaşılmasına son derece önem vermiştir. “Sözü herkesin anlayacağı, kavrayacağı ölçüde söylüyoruz. Çünkü Peygamber, ‘İnsanlarla onların akılları nispetinde konuş’ buyurmuştur.”⁸ diyerek buna ne derece dikkat gösterdiğini ortaya koymuştur. Anlatımlarında sürekli olarak temsillere ve somut örneklere yer vermesi⁹ seviyeye göre anlatım tarzını bir yöntem olarak benimsediğini göstermektedir.

2- İlgı ve İstidatların Geliştirilmesi

“Tann herkesi bir iş için yaratmıştır”¹⁰ diyen Mevlana, insanların farklı özelliklerde yaratıldığını ve bu gerçekten hareketle sahip olduğu yeteneklere göre eğitim almaları gerektiğini ifade etmiştir.¹¹

Mevlana'ya göre, hekim hastanın idrarından hastalığı nasıl teşhis ediyorsa, eğitimci de dikkatli bir gözlemlerle sözünden ve hareketlerinden onu tanıyarak sahip olduğu ilgi ve istidatları keşfedebilir.¹²

Mevlana, eğitimde ilgi ve istidatların dikkate alınmasına yönelik olarak çocuklar aynı okulda olmalarına rağmen, farklı sınıflarda dersler görürler demektedir.¹³ Bu farklılık, öğrencilerin farklı gelişim düzeyi ve yeteneklerine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Eğitim, öğrencilerin ihtiyaç, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda verilmeli, sahip olunan yetenekler geliştirilmelidir.¹⁴

¹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 246-47, C. 2, b. 3300-1, C. 4, b. 191-98.

² Mevlana, *Mesnevi*, C. 3, b. 1854, C. 4, b. 771, C. 6, b. 1409, b. 2041, *Divan-ı Kebir*, C. 6, b. 1968.

³ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 3, b. 2500-1, C. 5, b. 4713, C. 6, b. 1319-20.

⁴ Mevlana, *Mesnevi*, C. 6, b. 1241.

⁵ Mevlana, *Mesnevi*, C. 2, b. 3317-18.

⁵ Mevlana, *Mesnevi*, C. 2, b. 3019.

⁶ Eflaki, a.g.e., C. 2, s. 169.

⁷ Bayram, a.g.t., s. 40.

⁸ Mevlana, *Fihri Ma Fihri*, Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Ataç Yayınları, İstanbul, 2007, s. 139.

⁹ Bkz., Mevlana, *Fihri Ma Fihri*, s. 48-50, 71, 73, 75, 84, 131, 189.

¹⁰ Tahirü'l Mevlevi, a.g.e., C. 10, b. 9317.

¹¹ Bayram, a.g.t., s. 41.

¹² Tahirü'l Mevlevi, a.g.e., C. 14, b. 1643.

¹³ Tahirü'l Mevlevi, a.g.e., C. 13, b. 14434.

¹⁴ Bayram, a.g.t., s. 42.

3- Soru-Cevap Yöntemi

Soru-cevap yöntemi, eğitim öğretimin verimli hale gelmesi, öğrencilerin eğitim uygulamalarına daha aktif bir şekilde katılmalarının sağlanması ve eğitimle amaçlanan hususlara en kısa yoldan ulaşılması açısından öğrencilerce sık sık başvurulması gereken bir yöntem olma özelliği taşımaktadır.

Mevlana'nın eğitim anlayışında, soru-cevap yöntemi önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim eserlerinde konuları soru-cevap şeklinde anlattığını ve bir konuda soru sorup devamında cevabını verdiğini görmekteyiz.

4- Anlatım Yöntemi

Mevlana'ya göre, ilim öğrenmenin yolu sözledir.¹ Öğretmenin heyecanla işe sarılması öğrencisindedir.² Yücelik söylemekte değil, dinlemekte aranmalı. Zira söylenenlerin güzelliği sınırsız da olsa, dinleyici dikkatiyle orada hazır bulunmadıktan sonra bir anlam ifade etmeyecektir.³

Mevlana'ya ait bu ifadelerden onun eğitimde anlatım yöntemine yer verdiği anlaşılmaktadır. Günümüzde de eğitimde anlatım yöntemi sürekli olarak uygulanabilme özelliğine sahip bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi Mevlana eğitim uygulamalarında muhatap alınan topluluğun eğitim seviyesini son derece önemsemekte, bireylerin kabiliyetlerine göre eğitim verilmesini ve soru-cevap ve anlatım şeklinde değişik yöntemlere başvurulmasını istemektedir.

Mevlana eserlerinde yer verdiği burada ifade ettiğimiz yöntemlerin yanı sıra anlatımlarında ayetlere sıkça başvurmakta, hadislerden bolca örnekler vermektedir. Mecazi anlatımlara yer verdiği gibi, anlatılan konunun rahat anlaşılması için, teşbihlere de çokça başvurmaktadır. Tabiatın, çeşitli hayvanlardan, böceklerden, birçok aletten, günlük hayattan, tarihten somut örnekler vererek konuyu, sade bir anlatımla anlaşılır kılmaya çalışmaktadır. Verdiği örnekler gayet rahat anlaşılacak sadelikte olup ikna edici ve bir çoğu öğüt verici niteliktedir. Yine o, aşk hikayelerine, efsanelere, mesellere, Arapça ve Farsça manzum parçalara, meşhur mutasavvıfların ve büyüklerin sözlerine, arifane nükte ve hikayelere, halkın inanç ve törelerine sıkça başvurarak konuyu sadeleştirmekte, ona açıklık ve akıcılık kazandırmaktadır.⁴

e- Eğitici Öğrenci İlişkisi ve Öğrencinin Vasıfları

Mevlana eğitimle ilgili görüşlerinde eğitici öğrenci ilişkisinin sınırlarını belirlemeye çalışmaktadır. Öğretmenle öğrencinin ilişkisini bal ile sütün ilişkisini örnek vererek açıklamaktadır.

Ona göre, bal ile sütün birleşiminde, bal nasıl sütün içinde erirse ve orada kaybolursa, öğrenci de öğretmeni ile böyle bir ilişki içinde olmalıdır. Onun eteğine yapışmalıdır ki, onu yüceltsin. Zira terbiyeci öğrencisini önce alçaltır; benliğinden sıyrır, sonra hafıflediği için yüceltir.⁵

Bu ifadelerden öğrencinin hocasından sürekli bir şeyler almak durumunda olduğu ve hocasının elinde şekil aldığı anlaşılmaktadır.

Mevlana öğretmen öğrenci ilişkisini ok ve yay örneği ile açıklamaktadır. "Öğrenci ok gibidir. Yay kötü olunca ok ta eğri gider."⁶ Mevlana her ne kadar Farsça'yı kullansa da, Türk geleneğinin içinden gelen ok ve yay kavramlarını kullanmış ve bu geleneğin bir sözcüsü olduğunu göstermiştir. Öğretmenin yaya benzetilmesi, Tanrı mesleği olduğunun da bir ifadesidir. Terbiye kelimesi kavram olarak "Rab" kelimesinden türetilmiştir. Terbiye etmekse Rab'ın ahlakı ile ahlaklandırmak anlamındadır.⁷

Mevlana öğretmen öğrenci ilişkisini alışveriş şeklinde ifade etmektedir:

"Sirke verirsin, şeker alırsın; boncuk verirsin inci alırsın; sürme verirsin, görüş elde edersin; pek hoştur bu alışverişte

¹ Tahirü'l Mevlevi, a.g.e., C. 14, b. 17226.

² Mevlana, *Mesnevi*, C. 6, b. 1656.

³ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 3316.

⁴ İbrahim Emiroğlu, "Mevlana'nın Üslubu, Metodu ve Edebiyatımızdaki Yeri", *Yeni Ümit*, Yıl:18, Sayı: 76, 2007, s. 27.

⁵ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 2708-9.

⁶ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 3406.

⁷ Bayram, a.g.t, s. 31.

bulunmak."¹

Buna göre eğitimci öğrencisinin değersiz olan her şeyini değere çeviren, onu tatlılaştıran, incileştiren, görüş kazandıran bir faaliyet içerisinde olmalıdır. O zaman, öğrenciyi halkın kabulleneceği, halka bir şeyler verebilecek seviyeye getirmiş olacaktır. Eğitimcisinde gereği şekilde tatlılık olmayan, boncuğunu inciyeye çeviremeyen, basiret kazanamayan öğrenci bir değer kazanamamış demektir.²

Mevlana öğretmen öğrenci ilişkisine yönelik olarak, gönüllü tuzak olana kuşun yavaşmayacağını, onun için öğrencinin gönlünü yuva haline getirmesini öğütlemektedir.³

Böylece o, öğrencisine insanların gönül dilini anlamasını, gönlünü tuzak olmaktan kurtarıp, yuva haline getirmesini tavsiye etmektedir.⁴

Mevlana öğrencinin olgunlaşmak için belli aşamalardan geçeceğini ifade etmektedir:

*"Bir müddet ateş oldun, yel oldun, su kesildin toprak oldun; bir müddet de hayvan oldun, hayvanlık aleminde yeldin yorttun. Madem ki can haline geldin, bari sevgiliye layık bir can ol, sevgiliye layık bir can."*⁵

*"Bal ansına dön, onun hurma ağacına sarıl ve kendini salkım salkım geliştir. Onun yüce geniş bir ülkesi var, aşka misafir ol. O aşk denizinden iç, balıklar gibi orada yüz."*⁶

*"Kendi noksanın yüzünden olgunluğa ulaşamıyorsan, Tebriz'li Şems bu zamanın olgun eridir, ona ulaş, olgunlaştırsın seni."*⁷

Böylece Mevlana, olgunluğun çalışmakla elde edileceğine, ona ulaşamamanın nedeninin insanın kendisi olduğuna, olgunluğa ancak bir eğitici veya eğitim faaliyeti içinde ulaşılabileceğine dikkat çekmektedir.⁸

Mevlana'ya göre hoca öğrencisinin can aydınlığı olduğu için, öğrenci onun etrafında gezegenler gibi dönmelidir.⁹

Mevlana öğrencinin iyi bir dinleyici olmasını istemektedir. Ona göre "Yücelik söz söylemede değil, dinlemekte aranmalıdır."¹⁰

Mevlana'ya göre "Öğretmenin heyecanı ve şevki, öğrencisinin azmindendir."¹¹ Bu ifadelerden ders kendini veren ve sürekli öğrenme isteği bulunan öğrencinin öğretmenini motive ettiği anlaşılmaktadır.

Mevlana, hoşgörü ve sevgiye dayanan bir disiplin anlayışını gündeme getirmektedir. Disiplin dıştan verilen değil, öğrencinin iç alanında oluşması gerekli olan bir duygudur. Bunu da öğretmenin öğrencisine karşı takınacağı hoşgörü ve göstereceği sevgiyle oluşturması mümkün olabilecektir.¹²

Mevlana eğitimi bir süreç olarak görmektedir. "Hiçbir ekmek tekrar harmandaki buğday şekline dönmez."¹³ diyerek eğitimin sürekli bir gelişme olduğuna ve eğitimle elde edilen kazanımların zamanla daha da anlam kazandığına dikkat çekmektedir.

Mevlana öğrencinin öğretmene karşı nasıl tavır takınması ve nasıl bir ilişki içinde olması gerektiğine dair şunları söylemektedir:

¹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 7, b. 1327.

² Usta, a.g.e., s. 67.

³ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 154-200.

⁴ Usta, a.g.e., s. 68.

⁵ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1526.

⁶ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 1550-58.

⁷ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 4, b. 1217.

⁸ Usta, a.g.e., s. 68.

⁹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 1, b. 218-228.

¹⁰ Mevlana, *Mesnevi*, C. 4, b. 3316.

¹¹ Mevlana, *Mesnevi*, C. 6, b. 1656.

¹² Usta, a.g.e., s. 71.

¹³ Mevlana, *Mesnevi*, C. 2, b. 1317.

"İster anlayışı kat bir adam olayım, ister eğri ağızlı bir adam. Senin talebenim, o gülden dudaklarından bir gülüş öğrenmek istiyorum. Ey anlayış duyuş kaynağı, talebe istemiyor musun yoksa? Bilmem ne düzenle başvurayım da kendimi sana yamayayım, ayrılmayayım senden. Hiç olmazsa kapı aralığından şimşek gibi bir çak, bir yüzünü göreyim de o deblizdeki ateşten yüzlerce mum uyandırayım, her tarafı ıstayım. Bir an olur, öşürçüyüm diye varım-yoğumu alırsın, bir an gelir, kalavuzum diye önüme düşersin. Gab suç işlemeye sürersin beni, gab pişmanlığa götürürsün; başım, sonumu bük, çünkü ben hemzeli kelimedeki hemzeyim adeta. Pazarda, çarşıda tavadaki balığa benzeyorum, tavada o yana, bu yana döne-döne yanıp kavruluyorum. Tavada beni o yana bu yana çeviren sensin; gece karanlığında bile seninle olunca gündüzden daha aydınım ben. İşte-güçte de, düşüncede de, hayalde de şu halden bale girişim yeter artık; bir an oluyor, fırızeye dönüyorum, bir an geliyor, kurtluluk kesiliyorum. Öylesine bir şeklim var ki kime benzeyorum hocam? Bir an oluyor, peri şekline giriyorum, bir an geliyor, perileri çağırıyorum. İştihak ateşi içinde hem toplu bir haldeyim, hem mumum, topluluğu aydınlatmadayım. Hem dumanım, hem ışık, hem topluyum, hem dağınık. Gönül rebabının kulağından başka hiçbir şeyi mızrapla incitmem. Şeker gibiyim, süt gibiyim; kendimi dövmeyim, kendimi tutmadayım; tabiatım delirdi mi de zincirimi şakardatır dururum. Hocam, ne biçim kuşum ben? Ne keklğim ne doğan. Ne güzelim ne çirkin. Ne buyum ben ne o. Ne Pazar tacarıym, ne gönül bahçesinin bülbülü. Hocam, sen bir ad tak bana da kendimi o adla çağırırım."¹

Bu düşünceleriyle Mevlana, öğrencinin hocasından gülmeyi öğreneceğini, hocanın kendisine gülmeyi öğretmesi gerektiğini ifade etmektedir. Hoca bir anlayış ve duyuş kaynağı olmalıdır. Öğrenci böyle bir şahsiyete sahip olanın hocanın eteğine daima yapışık olmalıdır. Hocanın nurundan istifade etmesini bilen öğrenci, sonunda o nurdan binlercesini üretmeli ve insanlığı aydınlatmalıdır. Hoca öğrenciyi benliğinden sıyrılmalı ve önüne düşüp ona rehberlik etmelidir. Rehberlik sürecinde, düşünceleri tenkit edebilmeli, bazen de yanlış düşündüğünü ve yanlış hareket ettiğini hissettirerek pişmanlık duyacak şahsiyet seviyesine getirmelidir. Öğretim ve eğitim faaliyeti içinde öğrenci hocasının elinde kıvranan bir balık gibi öteye beriye dönmeli, şekil almalıdır.²

Sonuç

Mevlana, 12. yüz yılda yaşamış önemli bir düşünürdür. Çok yönlü kişiliği olan, değişik konularda görüşler ortaya koyan ve arkasından çok sayıda eser bırakan Mevlana, aynı zamanda önemli bir eğitimcidir.

Mevlana'yı önemli kılan eserleri Mesnevi ve Divan-ı Kebir'dir. Bu iki eserde eğitimle ilgili değerli görüşler ortaya koymuştur. O, eğitimde bulunması gerekli özelliklerin ana çerçevesini belirlemiştir. Ona göre öğrenci eğitime tam bir teslimiyetle bağlanmalıdır.

Mevlana, eğitimi bir ihtiyaç olarak görmektedir. Bu ihtiyacı da ancak iyi bir eğitimcinin karşılayacağına inanmaktadır.

Mevlana, eğitimin gücüne inanmaktadır. Eğitimin gücünü açıkça ortaya koyarken kalıtımın da göz ardı edilmemesi gereken bir gerçek olduğuna dikkat çekmektedir.

Mevlana, eğitimi bir ihtiyaç olarak gören ve eğitimin gücüne inanan biri olarak, eğitimcide bulunması gerekli vasıflar ve öğretim yöntemleri ile ilgili olarak ortaya koyduğu sürekli uygulama alanı bulabilecek görüşleri ile evrensel bir şahsiyet olma özelliğini taşımaktadır.

¹ Mevlana, *Divan-ı Kebir*, C. 2, b. 864-877.

² Usta, a.g.e., s. 70.

KAYNAKÇA

- Alıcı, Feyzi, *Mevlana Celaleddin, (Hayatı-Eserleri)*, Doğu Ofset, Konya, 1986.
- Bayraklı, Bayraktar, “Mevlana’nın Eğitim Anlayışı”, 4. Milli Mevlana Kongresi (Tebliğler), 12-13 Aralık 1989, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1991.
- Bayram, Ahmet, *Mesnevi’de Mevlana’nın Eğitim ve Eğitim Yöneticisine Dair Görüşleriyle Modern Anlayış Bir Karşılaştırma Denemesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2001.
- Eflaki, Ahmet, *Ariflerin Menkabeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, I-II, Ankara, 1973.
- Emiroğlu, İbrahim, “Mevlana’nın Üslubu, Metodu ve Edebiyatımızdaki Yeri”, *Yeni Ümit*, Yıl:18, Sayı: 76, 2007.
- Etik, Arif, *Şems-i Tebrizî ve Mevlana*, Sebat Ofset, Konya, 1982.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Bütün Yönleriyle Mevlana Celaleddin*, İstanbul, 2003.
- Fürüzanfer, Bediuzzaman, *Mevlana Celaleddin*, Çev. Feridun Nafiz Uzluk, MEB. Yayınları, İstanbul, 1997.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlana Celaleddin*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1951.
- Kocatürk, Sadettin, *Mevlana’da Varlık, İnsan, Aşk ve Ölüm Teması*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- Mevlana Celaleddin, *Divan-ı Kebir*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, 1-7, İstanbul, 1974.
- Mevlana Celaleddin, *Fihri Ma Fih*, Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, Ataç Yayınları, İstanbul, 2007.
- Mevlana Celaleddin, *Mesnevi*, Çev. Velid İzbudak, 1-6, MEB. Yayınları, İstanbul, 1991.
- Meydan Larousse, C. 2, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Nicholson, R. A., *Mevlana Celaleddin Rumi*, Çev. Ayten Lermioğlu, İstanbul, 1970.
- Önder, Mehmet, *Mevlana, (Hayatı-Eserleri)*, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1970.
- Ritter, H., “Celaledin Rumi”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, MEB., Eskişehir, 1997.
- Sipehsalar, Feridun bin Ahmed-i, *Mevlana ve Etrafındakiler*, Çev., Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1977.
- Tahirü’l Mevlevi, *Şerh-i Mesnevi*, 1-14, Şamil Yayınevi, İstanbul.
- Usta, Mustafa, *Divan-ı Kebir’de Mevlana’nın Eğitim Görüşü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Yeniterzi, Emine, *Mevlana Celaleddin Rumi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2005.